

İŞLETMELERİN SOSYAL SORUMLULUK ANLAYIŞININ GELİŞİMİNDE MESLEK KURULUŞLARININ ROLÜ

Doç. Dr. Halis Yunus ERSÖZ*

ÖZET

İşletmelerin sosyal sorumluluğu 1990'lı yıllardan itibaren gelişen bir olgudur. Esas olarak işletmelerin tüm faaliyet ve etkinliklerini, etkileşimde bulunduğu paydaşları dikkate alarak biçimlendirmesi anlamına gelen kurumsal sosyal sorumluluk, son yıllarda yaygın biçimde gündeme gelmektedir. Konu, akademik yazında çeşitli boyutlarıyla irdelenmekte ve başarılı uygulama örnekleri paylaşılmaktadır.

Ancak literatürde, işletmelerinin sosyal sorumluluk anlayışının biçimlenmesinde sektörel-mesleki kuruluşların etkilerine sınırlı düzeyde yer verilmektedir. Bu çalışmada, işletmelerin sosyal sorumluluk yaklaşımında mesleki kuruluşların rolü, ülkemizdeki ticaret ve sanayi odalarının kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili faaliyet ve etkinlikleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal sosyal sorumluluk, sektörel-mesleki kurumlar, ticaret odaları, sanayi odaları.

ABSTRACT

THE ROLE OF SECTORAL-OCCUPATIONAL INSTITUTIONS IN THE DEVELOPING OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Corporate social responsibility is a flourishing phenomenon since 1990s. Corporate social responsibility which means in its real content modelling of all activities and operations of corporates by considering all stakeholders which have any interaction with corporates is a highly popular subject of the late years. The subject is examined in academic

literature with several dimensions and shared with some successful case studies.

However, the role of sectoral-occupational institutions in the modelling of corporate social responsibility takes a limited place in the literature. In this study, the role of occupational institutions in corporate social responsibility is examined in the context of corporate social responsibility activities and operations of chambers of commerce and chambers of industry.

Key Words: Corporate social responsibility, sectoral-occupational institutions, chambers of commerce, chambers of industry.

GİRİŞ

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, son yıllarda OECD ülkelerinde yaygın olarak gündeme gelmekle birlikte üzerinde uzlaşa sağlanamayan gelişim sürecindeki bir kavramdır. Bu kavramla esas olarak bir işletmenin çevre, toplum ve ilişkide bulunduğu tüm paydaşlara (iç ve dış paydaşlar) karşı sorumluluk bilinci içinde üretim ve faaliyette bulunması kastedilmektedir. Diğer bir tanımda ise, kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin, topluma olan etkilerini iyileştirmek amaçlı bir yaklaşımla ticari politika ve uygulamalarına sosyal ve çevresel konuların entegre edilmesi olarak açıklanmaktadır¹. (UN, 2004: 22). Kavram, global ekonomide işletmelerin, istihdam ve refah yaratmanın ötesinde daha büyük bir rol oynadıkları ve kurumsal sosyal sorumluluğun işletmelerin sürdürülebilir kalkınmaya desteği niteliği anlamını taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle, işletmelerin amacı sadece hissedarlara gelir, çalışanlara ücret, tüketiciler için ürün ve hizmetler sağlamak olmamalı, işletmeler sosyal ve çevresel sorunlara ve değerlere sahip çıkmalıdırlar².

Kurumsal sosyal sorumluluk sadece yasal gerekliliklerin karşılanması demek de değildir. İşletmelerin faaliyet ve etkinliklerini yasalara uygun biçimlendirilmesi demek de değildir. Kurumsal sosyal sorumluluk yasal gerekliliklerin ötesine geçebilmek ve beşeri sermayeye, çevreye ve

¹ UN, **Disclosure of the Impact of Corporations on Society: Current Trends and Issues**, UNCTAD, UNCTAD/ITE/TEB/2003/7, United Nations Conference on Trade and Development, New York-Geneva, 2004, p. 22.

² OECD, **Corporate Social Responsibility: Partners for Progress**, OECD, 2001, p. 13.

* İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, ÇEEİ Bölümü.

paydaşlarla ilişkilere daha fazla yatırım yapılmasıdır. Bu nedenle kurumsal sosyal sorumluluk, kesinlikle sosyal haklar ve çevre standartlarıyla ilgili mevzuatın yerini alabilecek bir unsur olarak da değerlendirilemez.

İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluğa yönelmelerinde ise çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Bunlar ekonomik ve kurumsal faktörler olarak ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik koşullar kurumsal davranış üzerinde belirleyici olan faktörler iken, kurumsal faktörler devlet, sektörel-mesleki birlikler ve paydaşlar tarafından şekillendirilir. Bu faktörler içinde sektörel-mesleki birliklerin kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı, kuşkusuz işletmelerin yaklaşımları üzerinde en fazla etki doğuracak olandır. İşletmelerin üyesi buldukları birliğin oluşturmuş olduğu düzenleyici mekanizmalara uygun hareket etme eğilimi daha güçlü olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, sektörel-mesleki birliklerin işletmelerin sosyal sorumluluk anlayışlarını biçimlendirmedeki rol ve etkisinin ortaya konulmasıdır. Çalışmanın ilk kısmında genel olarak bu kuruluşların, işletmelerin sosyal sorumluluk anlayışlarına etkileri ve sosyal sorumluluklarına yaklaşımları ele alınmış, ikinci kısımda ise ülkemizdeki ticaret ve sanayi odalarının kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili faaliyet ve etkinlikleri değerlendirilmiştir.

I. MESLEK KURULUŞLARI ve KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK

A. Sektörel-Mesleki Kuruluşların Rolü

Genellikle sektörel-mesleki kuruluşlar dürüst davranış, üretim kalitesi ve iş güvenliği gibi konularda üyelerinin uymalarını umdukları standartlar oluşturmak için kendi düzenleyici mekanizmalarını tesis ederek kurumsal sosyal sorumluluğun gelişimine katkı sağlarlar. Gerçekten, çoğu zaman kurumsal sosyal sorumluluğun artışı hızlandırıcı en etkin araç, işletmelerin birbirine olan baskıları ve teşvikleridir. Diğer bir ifadeyle, tüketicilerin tahrikinden daha etkili olan

yol meslektaşların teşvikidir³. Bu basınç ve teşvik çoğunlukla, görevleri arasında işletmelerin topluma karşı sorumlu bir biçimde hareket etmelerini sağlamak da olan sektör-meslek kuruluşları tarafından yapılmaktadır.

Örneğin, çoğu Avrupa ülkesinde süt sektörü, süt ve süt ürünlerinde belirli bir kalite düzeyini korumak için kendi kendine düzenleme yaklaşımını benimsemiştir. Son dönemlerde ise küresel düzeyde bu tür düzenlemeler yapılmaktadır. Örneğin, 26'sı ABD'de, kalanı diğer ülkelerdeki toplam 64 işletme tarafından desteklenen Uluslararası Saydamlık Örgütü gibi yeni organizasyonlar, dünyada yozlaşmış ticari uygulamaların azalmasına yardımcı olmak için kurulmaktadır. Bu kuruluş kamuoyunun dikkatini yolsuzluklara çekerek ve yolsuzlukların boyutunu ortaya koyarak, adil rekabeti ödüllendiren ve üretkenliği artıran bir ticari ortamın yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Üstelik bu örgütün faaliyetleri hem sponsor işletmelerin pazara erişimini kolaylaştırmakta ve hem de yerel halka yarar sağlamaktadır. Yine diğer bir birlik, kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Uluslararası Şirket İdaresi Birliğidir. Bu kuruluş ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş işletme yönetimi ve saydamlık standartları oluşturmak amacıyla kurulmuştur⁴.

Diğer taraftan, araştırmacılar, sektör-meslek kuruluşlarının standartlar tespit edebilmesinin çoğunlukla devletin yaklaşımına bağlı olduğunu belirtmektedirler. Devletler bazen bu tür girişimleri teşvik eder ve kurumlara düzenleme yapma, standartlar belirleme konusunda yetki verirler. Diğer bir ifadeyle devlet düzenleme sorumluluğunu devreder. Bu tür davranış biçimi küreselleşme baskısını neo-liberal reformları izleyerek ve özel sektörün alanını genişleterek karşılamaya çalışan devletlerde çok daha yaygın olarak ortaya çıkmıştır.

³ Robert L. Martin, "The Virtue Matrix: Calculating the Return on Corporate Responsibility" **Harvard Business Review on Corporate Social Responsibility**, Harvard Business School Press, 2003, p. 98.

⁴ Michael E. Porter – Mark R. Kramer. "The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy" **Harvard Business Review on Corporate Social Responsibility**, Harvard Business School Press, 2003, p. 40.

Bazen sektörel birlikler, herhangi bir kaygıdan uzak olarak er geç devlet müdahalesi ile düzenlemenin ortaya çıkabileceğini dikkate alarak kendi kendilerine harekete geçmişler ve standartlar belirlemiştir. Yine, kurnaz sektör üyeleri devlet tarafından biçimlendirilen sürece ve üzerinde çok az kontrolleri bulunan kurallara razı olmak yerine, düzenleme sürecinin kontrolünü ellerinde tutmanın kurumları açısından daha iyi olacağını farkına vararak harekete geçmişlerdir.

Ayrıca, bazen de devlet düzenlemelerinin sektörü korumakta yetersiz kalacağı endişesiyle, işletmeler sektörel düzeyde kendiliğinden düzenlemelere başvurmuşlardır. Böylesi bir girişim ABD’de, 1979 yılında bir nükleer santralde meydana gelen patlamadan sonra ortaya çıkmıştır. Santrali çalıştıran işletme, devletin ciddi bir denetim mekanizması kurmuş olması halinde kazanın önlenebileceğinin farkına varmış ve bundan sonra nükleer enerji sektöründe bu tür kazaları önlemeye yönelik başarılı düzenlemeler yapılmıştır.

Devlet düzenlemeleri için olduğu gibi, sektörel düzenlemelere de işletmeler tarafından zararlar verilebilir. Kartel anlaşmasını çiğneyen çok sayıda örnek olduğu gibi, sektörel birlikler tarafından belirlenmiş kalite ve performans standartlarına uygun hareket etmeyen işletme sayısı az değildir. Son dönemde, uzun yıllardır benimsenmiş standartlara sahip olan muhasebe sektöründeki skandal, ABD’de işletmeler tarafından sektörel düzenlemelerin çiğnendiğini gösteren diğer bir örnektir.

Yine araştırmacılara göre devlet ile sektörel kendi kendine düzenleme arasındaki diğer önemli ilişki, devletin yeterli desteği olmaksızın bu tür düzenlemelerin genellikle başarısız olmasıdır. Özellikle ABD’de, birlikler üyelerini sektörel anlaşmaların hükümlerine uygun davranmadığı için dava ettiğinde, mahkemeler sektörel düzeyde belirlenmiş düzenlemeleri koruyucu ve savunucu bir yaklaşım göstermemişlerdir. Benzer şekilde İngiltere ve Almanya’da da sektörel düzenlemeler mahkemeler tarafından çok fazla dikkate alınmamaktadır⁵.

⁵ John L. Campbell, “Why would Corporations Behave in Socially Responsible Ways? An Institutional Theory of Corporate Social Responsibility”, December

B. İşveren Örgütleri ve Ticaret Oda / Birliklerinin İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Anlayışlarına Etkileri

Çeşitli araştırmalarda işletmelerin, işveren örgütlerine üye olduklarında ve partnerleri ile daha sık ve sistemli bir etkileşim içinde bulduklarında çıkarlarına, nispeten uzun dönemli bir bakış açısıyla yaklaşacakları ileri sürülmektedir. Nitekim, ticari birlikler içinde yer alan işletmeler, izole olmuş partnerlerine göre, 1990’lı yıllarda, ABD’deki mesleki eğitim ve sağlık reformları örneğinde olduğu gibi, devletin müdahalelerine karşı güçlü önerilere sahip olmaktadır. Öyle ki, bu işletmelerin devletin yapmış olduğu düzenlemelerin çalışanların refahına, beşeri sermayeye ve dolayısıyla uzun dönemde kurumlarının performansına etkileri konusunda daha fazla bilinçli olmaları muhtemeldir. Özellikle ticaret birlikleri bu konularda üyelerini eğitmede önemli bir rol oynamıştır. Benzer şekilde, Danimarka ticaret birlikleri 1990’larda, üyelerini, işçilerin yeniden eğitimine yardımcı bulunan, vasıflarını geliştiren, işsizlik dönemleri boyunca işçileri destekleyen ve onlara yeni işler bulmada yardımcı olan politikaları şekillendirmede sendikalarla ve resmi otoritelerle işbirliği yapma konusunda eğitmede anahtar bir rol oynamıştır. Yerel birlikler kadar ticaret odaları gibi ticaret birlikleri de, ticaretin çeşitli safhalarında sosyal sorumluluğu teşvik konusunda etkili olmuştur. Bütün bu olaylarda, ticaret birlikleri, üyeleri arasında sosyal açıdan sorumlu kurum davranışını kolaylaştıracak normatif bir iklimi kurumsallaştırmaktan sorumlu olmuşlardır⁶.

Örneğin, Minneapolis Ticaret Odası, The Minneapolis-St. Paul metropoliten bölgesinde işletmelerin sosyal bakımdan sorumlu davranışlar göstermesinde etkili olmuştur. Bu Oda, 1976 yılında vergi öncesi karlarının % 5’ini hayır kurumlarına veren işletmeler için yıllık ödül yemeği programını başlatmıştır. Ticaret Odası o yıldan sonra % 2-5 arasında bağış yapan üyelerini % 2’lik ve % 5’lik gruplar içinde tanımlayarak bu toplantıya davet etmiş, kamuoyu, basın ve yerel yöneticilerin önünde bu üyelerine ödüller vermeye başlamıştır. Ödül

2005, 10.10.2006. (Çevrimiçi): <http://www.dartmouth.edu/~socy/pdfs/Why%20Would%20Corporations%20Behave%20Badly.pdf>

⁶ Campbell, “Why would Corporations Behave in Socially Responsible Ways? An Institutional Theory of Corporate Social Responsibility”, a.g.e., p. 24.

törenine, John D. Rockefeller, John Giler, vb. iş dünyasının önde gelen liderleri katılmıştır. Vergi öncesi net karlarının % 2'den % 5'e kadar olan bir kısmını bağışlayarak hem kamuoyunun hem diğer önemli işletmelerin takdirinin kazanılması ve hem de iş dünyasının liderleri önünde ödüllendirilmeleri, işletmeler için oldukça teşvik edici olmuştur.

Diğer taraftan, Minneapolis-St Paul araştırmasında, katkı yapan profesyonel olan ve profesyonel olmayan yöneticiler arasındaki farkların başında, katkıda bulunanların hayırsever bağışlarla ilgili aktiviteler yapan mesleki kuruluşlara üye olmaları ve bu konularla ilgili konferanslara katılmaları gelmektedir. Yine, yardım eğilimine sahip olanların genellikle kadın, şehirde yaşayan ve daha önceden kar amacı gütmeyen bir kuruluş, kamu ya da toplum hizmeti yerine getiren işletmelerde çalışmış bulunduğu tespit edilmiştir. Daha önemlisi, araştırmada bu profesyonellerin diğerlerinin önceliklerini ve bunların firmalarının sorumluluğunu şekillendirdiğine dair kanıtlar bulunmuştur. Ayrıca, bu kişiler aynı mesleki birliğe üyedirler ve kar amacı güdülmeyen faaliyetlerle ilgili benzer değer yargısına sahiptirler⁷. Araştırma sonuçlarından bir diğeri de sektördeki önemli ve öncü işletmeler sosyal sorumluluklarına duyarlı davranmaya başladığında diğerlerinin aynı düzeyde olmasa bile benzer davranışları benimseyecekleridir.

Öte yandan kurumlar ve organizasyonlar işletme davranışları üzerinde zorlayıcı etkilere sahiptir. Gerçekten, kurumlar ve organizasyonlar işletmeleri yasalar ve negatif yaptırım ve cezalarla topluma karşı sorumsuz hareket etmekten vazgeçirtirler. Kurumlar zorlayıcı faaliyetleri kadar imkanlar da sunar. Öyle ki, kurumlar pozitif teşvikler, ödüller ve diğer mekanizmaları kullanarak aktörleri belirli bir biçimde davranmaya sevk edebilirler.

⁷ Joseph Galaskiewicz, "Making Corporate Actors Accountable: Institution-Building in Minneapolis-St. Paul.", **The New Institutionalism in Organizational Analysis**, Edited by Walter W. Powell and Paul J. DiMaggio, Chicago, University of Chicago Press, 1991, p. 301-306.

C. Uluslararası Ticaret Odası (ICC) ve Uluslararası İşveren Örgütünün (IOE) Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı

Uluslararası Ticaret Odası (ICC) ve global ticari organizasyonların en büyük temsilcisi olan Uluslararası İşveren Örgütü (IOE) sosyal sorumluluğu öncelikle yasal gerekliliklerin üzerindeki gönüllü girişimler olarak nitelendirmektedir. Her iki örgüt, sosyal sorumluluğun ulusal yasaların bir alternatifi olmadığını ve yasalara uygun hareket etmenin minimum kabul edilebilir performans düzeyi olduğunda hemfikiridir. Yine bu örgütler, pek çok ülkede insan hakları, çevrenin korunması ve çalışanların hakları ve sivil özgürlüklerle ilgili yasaların bulunduğunu ve fakat bu yasaların büyük bir bölümünün yeterli düzeyde uygulanmadığını ve kabul ettirilemediğini belirtmektedirler. Buna karşılık iş dünyası ulusal devletlerin mevcut yasaları uygulamaya geçirebilme kapasitesinin geliştirilmesine büyük önem vermektedir.

İkinci olarak, sosyal sorumluluk unsurları ticari uygulamaların bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki, sosyal sorumluluk "işletmelerin sosyal ve çevresel konuları iş faaliyetlerine ve paydaşlarıyla etkileşimlerine entegre eden gönüllü girişimler" olarak tanımlanmaktadır. Üçüncüsü ise Uluslararası Ticaret Odası ve Uluslararası İşveren Örgütü sosyal sorumluluğu kompleks ve çok çeşitli konuları kapsayan bir olgu olarak nitelendirmektedir. Etik, çalışan hakları, çevre, insan hakları, toplum gelişimi vb. konular sosyal sorumluluk kapsamındadır.

Bu örgütlere göre sosyal sorumluluk hala değişim içindedir. Buna göre politikalar, stratejiler, yönetsel yaklaşımlar, araçlar ve çalışan vasıf bileşeni sosyal sorumluluğun sabit bir değişim durumuna ilişkindir. Buna göre neredeyse sosyal sorumluluğun tüm boyutları statik ve değişmez değildir.

Beşincisi ise organizasyonel düzeyde sosyal sorumluluğun fırsat ve tehditlerinin işletmeden işletmeye farklılık göstermesidir. Öyle ki, her ticari birim sosyal sorumluluk konularına farklı biçimde ve farklı nedenlerle yaklaşır. Her organizasyon sosyal sorumluluğa çalışanları, ürün veya hizmetleri, müşteriler, tedarikçiler, yerel toplum ve kapasitesi bağlamında yönelir. Ortak bir yaklaşım biçimi kesinlikle bulunmamaktadır. Bu nedenle işletmeler gönüllü olarak kendilerine en

uygun yöntemle, yasal zorunlulukların ötesinde sosyal sorumluluğu geliştirmek için gerekli güç ve esnekliğe sahip olmalıdırlar.

Sonuç olarak, Uluslararası Ticaret Odası ve Uluslararası İşveren Örgütünün ortak görüşü⁸, kompleks, değişim süreci içinde olan ve bireysel işletmelerin kendine özgü koşullarına hayli bağımlı olan sosyal sorumluluğun, standart hale getirilmesine yönelik girişimlerin başarılı olamayacağıdır.

Uluslararası İşveren Örgütünün görüşlerini paylaşan ülkemizin tek işveren konfederasyonu olan TİSK, sosyal sorumluluğu sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda, yasal zorunlulukların ötesine geçen gönüllü işletme girişimleri olarak tanımlamaktadır. TİSK, kurumsal sosyal sorumluluğun öncelikle bir işletmenin gönüllü eylemi olduğunu ve bu nedenle yasal zorunlulukların ötesinde girişimler anlamına geldiğini, işletmelerin üretim ve istihdam fonksiyonlarını geri plana itmediğini, aksine, temel işlevlerini iyi yerine getiren işletmelerin başarılı sosyal sorumluluk örnekleri verebileceklerini, kurumsal sosyal sorumluluğun statik bir kavram olmadığını ve uygulamaların her işletmenin kendi yapısı ve koşulları içinde çeşitlilik göstereceğini, çokuluslu işletmelerden KOBİ'lere kadar tüm işletmelerin sorumlulukları olduğunu ve işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluklarını yerine getirmelerinin başta yasa koyma ve uygulama olmak üzere, devletin bu alandaki görevlerini ortadan kaldırmayacağını belirtmektedir⁹.

II. TÜRKİYE'DE MESLEK KURULUŞLARININ ROLÜ

A. Tarihi Gelişimi ve Türleri

Ülkemizdeki meslek oda ve birlikleri, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır. Bu kuruluşların tarihsel gelişimine

⁸ International Chamber of Commerce – The World Business Organization, Joint Views of ICC and IOE on the Recommendations of the ISO Advisory Group on Social Responsibility, (Çevrimiçi): http://www.ioe-emp.org.preview/11.net4all.ch/fileadmin/user_upload/documents_pdf/papers/statements_resolutions/english/state_2004june_isosocresstockholm.pdf. 01.12.2006.

⁹ Bülent Pirlar, “İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu”, İşveren Dergisi, TİSK, Temmuz 2005, s. 7.

bakıldığında, Ahilik ve daha sonra Ahiliğin yerini alan Lonca sistemine dayanan köklü bir geçmişe sahip oldukları görülmektedir. 19. yüzyılın ortalarına kadar varlıklarını “lonca” ve “gedik” olarak sürdüren mesleki birliklerin tarihsel işlevlerini tamamlamaları nedeniyle bu yıllardan itibaren çeşitli meslek odaları kurulmaya ve bunlarla ilgili yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Nitekim, Türkiye’de ilk ticaret odası, resmi olarak, 16 Ocak 1882’de, bugün İstanbul Ticaret Odası olan “Dersaadet Ticaret Odası” adıyla, İstanbul’da kurulmuştur. Ticaret ve sanayi odalarına ilişkin ilk hukuksal düzenleme ise 1910 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi ile getirilmiştir. Yine, Ziraat odalarının kuruluşu ve bu odalara ilişkin hukuksal düzenleme nispeten daha öncedir. Ziraat odalarının kuruluşu ilk kez 1881 tarihli bir tüzükle gerçekleştirilmiştir¹⁰.

Yasal dayanaklarının yanı sıra meslek odalarının anayasal dayanağa kavuşmaları ise 1961 Anayasası ile mümkün olmuştur. Bu Anayasa ile birlikte, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları Anayasal düzen içinde, Anayasal kurum olarak yerini almışlardır¹¹. 1924 Anayasası, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ilişkin bir düzenleme içermemekteydi. “Tüccar ve sanayicilerin, tabiplerin, mühendis ve mimarların, veteriner hekimlerin, eczacıların, tarımla uğraşanların” odalarını düzenleyen yasalar ise 1950-1957 yılları arasında yürürlüğe konulmuştur¹².

1961 Anayasası’na göre kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları 1982 Anayasası’nda çok ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. 1961 Anayasası’nın 122. maddesinde bu kuruluşlarla ilgili düzenleme oldukça kısa olup sadece 3 fıkradan ibaretti. 1982 Anayasası’nda ise ayrıntılı bir biçimde düzenleme yapılmış ve meslek kuruluşlarının disiplin altına alınmaları ve özellikle siyasi faaliyette bulunmalarının engellenmesi amaçlanmıştır.

¹⁰ Zafer Üskül, “Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları”, 2001, (Çevrimiçi): http://www.mimarist.org/komisyon/36_Donem/1.6.3.6.2Meslek.htm, 06.01.2007.

¹¹ Attila Özer, **Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları (Anayasa Hukuku Açısından)**, Ankara, TÜGİAD, 1994, s. 1.

¹² Üskül, “Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları”, **a.g.e.**

Diğer taraftan, meslek kuruluşları kökenleri itibariyle özel bir meslek teşekkülü iken, bir kanunla şekilleri biraz değiştirilerek kamu kurumu haline dönüşmüşlerdir. Ancak yine de bunları tek tip olarak sınıflandırmak mümkün değildir. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, özellikle merkezi idare ilişkileri ve diğer bazı özellikleri bakımından üç grupta ele alınabilir. Birinci gruptakiler, merkezi idare ile çok yakın ilişki içinde olan ve hatta sadece meslek mensupları ile ilgili faaliyetlerle yetinmeyip, merkezi yönetime ait bir kısım faaliyetleri de yerine getiren kuruluşlardır. İkinci gruptakiler, meslek kuruluşu niteliği baskın olan kuruluşlardır. Bunlar sadece mesleki düzen ve denetimi temel fonksiyonları kabul ederek yapılanmışlardır. Bu kuruluşların merkezi idare ve kurumları ile ilişkileri oldukça sınırlıdır. Örnek olarak, Barolar, Mühendis ve Mimar Odaları, Eczacılar Birliği, Tabipler Birliği, Diş Hekimleri Birliği verilebilir.

Diğer taraftan bazı meslek kuruluşları ise korporasyon niteliğindedir. Bunları diğerlerinden ayıran özellikleri, iç teşkilatları bakımından özel bir tüzel kişiye benzemeleridir. Organlarının merkezi idare ilişkisi neredeyse hiç yoktur ve faaliyetleri itibariyle diğer meslek kuruluşlarına göre merkezi idareye karşı daha bağımsızdır. Bu gruba örnek ise esnaf ve küçük sanatkarlar dernekleridir.

Yine kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kabaca ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, iş dünyası ve ticaretle ilgili olanlar, diğer bir ifadeyle esnaf, sanatkar, tacir ve sanayici sıfatına haiz olanların üye olduğu mesleki birlikler, ikincisi ise bir mesleği yapılması için üyeliğin zorunlu olduğu meslek kuruluşlarıdır. Sanayi ve ticaretle iştigal edenler TOBB, esnaf ve sanatkarlar TESK bünyesinde örgütlenirken, doktorlar TTB'de, eczacılar TEB'de, serbest muhasebeci, mali ve yeminli mali müşavirler TÜRMOB'da örgütlenir¹³.

Nitekim, 5174 sayılı "Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu" nun 9. maddesinde ticaret siciline kayıtlı tacirler ve 5. maddeye göre sanayici ve deniz taciri sıfatına haiz tüm gerçek ve tüzel kişiler ile bunların şubeleri ve fabrikaları, buldukları yerdeki odaya

¹³ Özer, Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları (Anayasa Hukuku Açısından), a.g.e., s. 1-2.

kaydolmak zorundadırlar" ifadesi yer almaktadır¹⁴. Bu madde, Türk Ticaret Kanunu'nda belirtilen tüm sermaye şirketlerini ve tüzel kişiliği haiz olmayan şirketleri ve Borçlar Kanunu'nda gösterilen adi şirketleri kapsamaktadır.

Yine, 5362 sayılı "Esnaf ve Sanatkarlar Mesleki Kuruluş Kanunu"na göre ister gezici ister sabit bir mekanda bulunsun, Esnaf ve Sanatkar ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunca belirlenen esnaf ve sanatkar meslek kollarına dahil olup, ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedeni çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kimseler, bu meslek kuruluşu kapsamında yer almaktadırlar¹⁵.

Diğer meslek kuruluşları ise "mesleklerini serbest olarak ifa eden meslek sahiplerinin" üye olması zorunlu kurumlardır. Örneğin, mühendis, mimar ve şehir plancıları, mesleklerinin uygulanmasını gerektiren işlerle uğraşabilmek ve mesleki öğretim yaptırabilmek için, meslek disiplininin ilgili olduğu odaya kaydolmak ve kimlik belgelerini her yıl onaylatarak, üyeliklerini korumak zorundadırlar¹⁶. Yine, Odalara üye olmayan serbest muhasebeciler, mali müşavirler ve yeminli mali müşavirler mesleki faaliyette bulunamazlar¹⁷.

Ülkemizdeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının üst kuruluşları, "mesleki birlikler"dir. Bu birliklerden bazıları şunlardır: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türk Tabipler Birliği (TTB), Türk Diş Hekimleri Birliği (TDB), Türk Eczacılar Birliği (TEB), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Türkiye Esnaf ve

¹⁴ Resmi Gazete, **Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu**, Kanun No. 5174, Kabul Tarihi: 18.05.2004, R.G. Tarih: 01.06.2004 – Sayı: 25479

¹⁵ Resmi Gazete, **Esnaf ve Sanatkarlar Mesleki Kuruluşları Kanunu**, Kanun No. 5362, Kabul Tarihi: 07.06.2005, R.G. Tarih: 21.06.2005 – Sayı: 25852.

¹⁶ Resmi Gazete, **Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Ana Yönetmeliği**, R. G. Tarih: 02.12.2002, Sayı: 24954.

¹⁷ Resmi Gazete, **Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu**, Kanun No. 3568, R. Gazete No. 20194, Kabulü: 1.6.1989 R.G. Tarihi: 13.6.1989.

Sanatkarları Konfederasyonu (TESK), Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Birliği (TÜRMOB), Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB), Türk Veteriner Hekimleri Birliği ve Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Noterler Birliği.

Türkiye’de mesleki birlikler 1950’li yıllarda kurulmaya başlamıştır. TOBB 1950, TMMOB 1954, Türkiye Barolar Birliği 1969 yılında kurulmuştur.

C. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışları

1. Yöntem

Ticaret ve sanayi odaları ile iş dünyası örgütlerinin kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının ölçümü yapılandırılmış bir soru formu esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Form, ülkemizdeki ticaret ve sanayi odaları ile iş dünyası örgütlerinin kurumsal sosyal sorumluluğa atfettikleri önemi, bu alandaki faaliyetlerini ortaya koymak ve özellikle de üyelerine yönelik etkinlik ve üyelerinin anlayışları üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla yapılandırılmıştır. Kurum ve örgütlerin bizzat kendi organizasyon ve üye işletmelerde kurumsal yönetimi hayata geçirmeye yönelik girişimleri de ele alınmıştır.

Ayrıca, kurumların internet sayfaları detaylı bir biçimde incelenmiş ve haber bültenlerinden yararlanılmıştır.

Araştırma kapsamına, ticaret ve sanayi alanındaki meslek kuruluşu olarak TOBB ve başlıca önemli odalardan olan İTO, İSO, ATO, ASO alınmıştır. Ancak, incelemeler sonucunda yeterli bilginin derlenemediği ve gönderilen soru formunu yanıtlamayan ASO çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

2. Ticaret ve Sanayi Birlik ve Odaları

Mesleki birlik ve odalar içinde “ticaret ve sanayi odaları” ve “ticaret borsaları” ve bunların üst kuruluşu olan TOBB kurumsal sosyal sorumluluk alanındaki en etkin mesleki örgütlenmelerdir. 5174 sayılı “Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu”nun 4. maddesine göre ticaret ve sanayi odalarının kuruluş amacı; üyelerinin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak,

mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere mesleki disiplin, ahlak ve dayanışmayı korumak olarak tanımlanmıştır.

Yasanın ticaret ve sanayi odaları ve ticaret borsalarına kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili zayıf da olsa bazı görevler verdiği anlaşılmaktadır. Kuruluş amacında üyelerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişiminin sağlanması, mensupları için dürüstlük ve güven esaslı davranış kodlarının belirlenmesi ve meslek ahlakının korunmasının amaçlanması bunun en önemli göstergesidir.

Yine, odaların görevlerini düzenleyen 12. maddenin birinci fıkrası “Odaların görevini meslek ahlakını, disiplini ve dayanışmayı korumak ve geliştirmek, ticaret ve sanayinin kamu yararına uygun olarak gelişmesine çalışmak olarak belirtmektedir”. Bu maddenin f ve g fıkrasında ise odaların “davranış kodları” belirleyebileceği düzenlemesi yer almaktadır. Öyle ki, “çalışma alanları içindeki ticari ve sınai örf, adet ve teamülleri tespit etmek, Bakanlığın onayına sunmak ve ilan etmek” ve “üyerleri tarafından uyulması zorunlu mesleki karar almak” odaların görevleri arasında yer almaktadır.

Odalının, ayrıca aynı maddede, mevzuat hükümleri çerçevesinde “Milli Eğitim Bakanlığının izin ve denetiminde ticaret, denizcilik ve sanayi ile ilgili kursları açabilecekleri, açılan kurslara yardımcı bulunabilecekleri, yurt içinde ve dışında ihtiyaç duyulan alanlar için öğrenci okutabilecekleri, mesleki ve teknik eğitim ve öğretimi geliştirme ve yönlendirme çalışmaları yapabilecekleri” ifade edilmiştir.

Ticaret ve sanayi odalarının ülkemizdeki sosyal sorumluluk faaliyetleri içinde önemli bir yer tutan konularda yetkili olduğu görülmektedir. Nitekim, 5174 sayılı Kanun’un 11. maddesinde odaların yetkileri “sosyal faaliyetleri desteklemek, özendirmek, bağış ve yardımlarda bulunmak, okul ve derslik yapmak ve burs vermek” tir.

Diğer taraftan ticaret ve sanayi odalarının üst kuruluşu niteliğindeki mesleki üst kuruluş olan TOBB, kurumsal ve sosyal sorumluluk alanında benzer amaç, görev ve yetkilere sahiptir. 5174 sayılı Yasa’nın 54. maddesinde TOBB’un amacı; odalar ve borsalar arasındaki birlik ve dayanışmayı temin etmek, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak

gelişmesini sağlamak, oda ve borsa mensuplarının meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, bunların birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere, meslek disiplinini ve ahlakını korumak, ülkenin kalkınması, ekonominin gelişmesi için gerekli çalışmaları yapmak olarak belirtilmiştir.

55. maddede ise TOBB'un yetkileri arasında sosyal yardımlarda bulunmak, okul ve derslik yapmak, burs vermek, bağış ve yardımlarda bulunmak, sosyal faaliyetleri destekleme ve özendirme yardımları yapmak sayılmıştır.

Bu kuruluşun görevleri arasında da; "ekonomik ve sosyal sorunlarla ilgili etkinliklere katılmak; gerektiğinde bu tür faaliyetleri teşvik etmek, maddî destekte bulunmak", "tüketicinin korunması ve sağlıklı bir rekabet ortamının kurulması için gerekli tedbirleri almak", sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünün yetişmesini sağlamak amacıyla üniversiteler, yüksekokullar, meslekî ve teknik eğitim kurumları kurmak, kurulmuş bulunanlara iştirak etmek, işbirliği yapmak yer almaktadır¹⁸.

Sonuç olarak, gerek ticaret ve sanayi odaları ve gerekse üst mesleki kuruluş olan TOBB'un kuruluş ve faaliyetlerini düzenleyen bu yasanın işletmelerin sosyal sorumluluk anlayışını geliştirecek yeterliliğe sahip olmadığı söylenebilir. Öncelikle yasada özellikle çevre korunması ile ilgili herhangi bir ifade yer almamaktadır. Yine işletmelerin paydaşlarına, yani çalışanlara, yatırımcılara, müşterilere, tedarikçilere ve yerel topluma karşı sorumluluklarından ise hiç söz edilmemektedir.

Oysa bugün, hem gelişmiş ve hem de gelişmekte olan ülkelerdeki büyüklük ve faaliyet alanı dikkate alınmaksızın tüm işletmelerin faaliyette buldukları topluma sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerde bulunduğu kabul edilmektedir. Üstelik, küresel rekabet ortamında

¹⁸ Resmi Gazete, **Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu**, Kanun No. 5174, Kabul Tarihi: 18.05.2004.

topluma pozitif etki sağlamanın işletmelerin imajı ve başarısı için önemli olduğu bilinmektedir¹⁹.

a. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 1950 yılında yasalaşan Odalar, Borsalar ve Birlik hakkındaki 5590 sayılı Kanunla kurulmuştur. Bu kanun yarım asrın üzerinde yürürlükte kaldıktan sonra 2004 yılında değiştirilmiş ve yerini, 1 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5174 sayılı "Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İle Odalar ve Borsalar Kanunu"na bırakmıştır.

TOBB, ülkemizde özel sektörün mesleki üst kuruluşu ve yasal temsilcisidir. Bu kuruluşun yerel düzeyde, ticaret, sanayi, ticaret ve sanayi, deniz ticaret odaları ve borsalar şeklinde oluşmuş 364 üyesi bulunmaktadır. Tüm ülke çapında yayılmış olan oda ve borsalara, çeşitli büyüklüklerde ve bütün sektörlerden 1 milyon 200 binin üzerinde firma kayıtlı bulunmaktadır²⁰.

TOBB'nin sosyal sorumluluk anlayışının yer yer çeşitli raporlarda yer aldığı görülmektedir. Örneğin, 2005 yılı yıllık raporunda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin ülkesine olan sosyal sorumluluğunu hiç unutmadığı ifade edilmektedir²¹. Ancak, sosyal sorumluluk daha ziyade, toplumsal fayda ve sosyal yardım boyutunda ele alınmakta ve bu kapsamda okul-yurt-derslik²² vb. yaptırarak eğitime destek olunması, öğrencilere burs verilmesi, tarihi ve kültürel mirasın restorasyonu ve erozyonla mücadele gibi konular zikredilmektedir²³.

Diğer taraftan TOBB'un üyeleri arasında kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesi için somut girişimlerde bulunduğu da görülmektedir. Nitekim, TOBB, üye işletmelerde ve özellikle de

¹⁹ UN, Disclosure of the Impact of Corporations on Society: Current Trends and Issues, **a.g.e.**, p. 56.

²⁰ TOBB, "TOBB'un Yapısı", 05.01.2007. (Çevrimiçi): <http://www.tobb.org.tr/tobbhakkinda/yapisi.php>.

²¹ TOBB, "TOBB'un 1 Yılı", (Çevrimiçi): <http://www.tobb.org.tr/raporlar/tobbun1yili.pdf>. 05.01.2007.

²² Milliyet, TOBB'den Kız Yurdu", 06.07.2005.

²³ TOBB, "TOBB'un 1 Yılı", **a.g.e.**, <http://www.tobb.org.tr/raporlar/tobbun1yili.pdf>.

KOBİ'lerde kurumsal sosyal sorumluluk bilincini oluşturmak amacıyla bir proje yürütmektedir.

Avrupa Komisyonu İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün bir girişimi olarak geliştirilen, "Şirketlerin-özellikle KOBİ'lerin Sosyal Sorumluluk Bilincinin Artırılması Projesi" kapsamında yapılan toplantılar, TOBB'un ev sahipliğinde, Avrupa Komisyonu Türkiye temsilciliği, Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (Eurochambres) ve Esnaf ve Sanatkarın Avrupa düzeyindeki üst örgütü olan Ueapme'nın işbirliği ile İstanbul'da yapılmıştır. 2005 yılının Şubat ve Mayıs aylarında gerçekleştirilen toplantılara Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonunun yanı sıra, işadamları, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri katılmıştır. 16 Mayıs'ta gerçekleştirilen ikinci toplantının açılış konuşmasında TOBB başkan yardımcısı Halim Mete, bu kuruluşun kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını büyük ölçüde ortaya koymuştur. Mete, "günümüzde iş dünyasının ulusal ve uluslararası karar ve çözüm mekanizmalarının önemli bir parçası haline geldiğini, işletmeler için karlılık kadar sürdürülebilirliğin önemli olduğunu ve bunun da sosyal ve çevresel konulara duyarlılıkla sağlanabileceğini" belirtmiştir. Ayrıca, son dönemde batılı toplumlarda karlılıkla sosyal ve çevresel konulara duyarlılığın birbiriyle gittikçe ilintili hale geldiği ve işletmelerin müşterilerinin taleplerini karşılarken, aynı zamanda çevreye önem vermek ve çalışanların, tedarikçilerin ve parçası oldukları toplumun beklentilerine de cevap vermek zorunda olduğunu ifade etmiştir.

TOBB'un rolünü ise "iş dünyasının rekabet gücünün artırılmasına, dış açılmasına ve rakiplerinin faaliyet gösterdiği kural ve kurumların varolduğu piyasa koşullarında faaliyet gösterebilmesi için gerekli ortamın oluşturulmasına katkı sağlamaya çalışmak" olarak açıklamıştır²⁴. Görüldüğü gibi, TOBB kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesine üyelerinin rakipleriyle eşit koşullara sahip olması, diğer bir ifadeyle rekabet gücünün artırılması perspektifinden yaklaşmaktadır.

²⁴ TOBB, "TOBB'un AB Yolunda Gündeme Taşdığı Projede İkinci Aşama"; (Çevrimiçi): http://www.tobb.org.tr/haber_arsiv2.php?haberid=543. 05.01.2007.

Yine Mete, "projede yer alarak ülkemizde iş dünyasının sosyal sorumluluğunu gösteren çok sayıda uygulamanın biçimlendirilmesi, yürütülmesi ve sunumunda uluslararası deneyimlerden yararlanma sürecine katkı sağlamayı ve başarılı uygulamalarla ilgili bilginin Avrupa'nın diğer ülkelerine de aktarılmasına uygun bir zemin hazırlamanın amaçlandığını" ifade etmiştir²⁵.

Proje nihayetinde TOBB'un web sitesinde kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili temel bilgilerin ve kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerini hayata geçirmek için gerekli adımların yer aldığı "KOBİ'ler için Kurumsal Sosyal Sorumluluklar Dokümantasyon Merkezi" kurulmuştur. Bu merkez, işletmelere kurumsal sosyal sorumluluk alanında kendini geliştirebileceği, "Küçük ve Orta Boy İşletmeler İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluklara Giriş", "Vaka Analizi", "Bilinç Düzeyini Artırmaya Yönelik Anket" ve "Etkin İletişim Rehberi" modüllerinden oluşan "araç kutusu" hazırlamıştır²⁶.

Aslında TOBB, kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını biçimlendirecek bir metne imza atmıştır. TOBB, Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (Eurochambres) tarafından hazırlanan Kurumsal Sosyal Sorumluluk Deklarasyonunu, 8 Ekim 2003 tarihinde imzalamıştır.

²⁵ TOBB, "TOBB'un AB Yolunda Gündeme Taşdığı Projede İkinci Aşama"; a.g.e.

²⁶ TOBB, **KOBİ'ler için Kurumsal Sosyal Sorumluluklar: Dokümantasyon Merkezi**, (Çevrimiçi): http://ec.europa.eu/enterprise/csr/campaign/documentation/index_tr.htm#toolkit. 05.01.2007.

Şekil 1 : Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (Eurochambres) Kurumsal Sosyal Sorumluluk Deklarasyonu²⁷

- Ekonomik gelişmeye katkıda bulunan yerel güvenli bir ağı temsil ediyor,
- Sorumluluğunu, yerel ticari topluluğa bilgi sağlama ve yardım olarak düşünüyor,
- Sürdürülebilir ekonomik kalkınma yaklaşımına karşı kendi yükümlülüklerini akılda tutuyor,
- Mevcut olan uluslararası nitelikteki ahlaki rehberlere desteğini sürdürüyor,
- Kurumsal sosyal sorumluluğun gönüllü ve iş dünyası merkezli olmasına odaklanıyor,
- Devletin ihmalinden kaynaklanan sosyal ve çevresel problemlerin çözümünün işletmelerden beklenemeyeceğinin altını çiziyor,
- Kurumsal sosyal sorumluluğun gelişiminin işletmelerin yönlendirmesi ile sağlanması gerektiğine ve özel menfaat gruplarına bırakılmaması gerektiğine dikkat çekiyor.

Anlayış

- Araç ve enstrümanların çeşitliliğinin sonucu olarak işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşım ve yöntemleri büyük ölçüde birbirinden farklıdır. Bu farklılık, sadece işletmelerin geçmişine, geleneklerine, yönetsel değerlerine, itibarından kaynaklanan baskılara bağlı olarak ortaya çıkmayıp, aynı zamanda faaliyette bulunduğu ülke ve ülkelerdeki yasal düzenlemelere, sektörlere, işletme büyüklüğüne ve faaliyet alanının niteliğine bağlıdır.
- Kurumsal sosyal sorumluluk, çevre dostu politikalar, çalışanlara yönelik girişimler (farklılıklar/çeşitlilikler, cinsiyet eşitliği, beşeri sermaye yatırımları), ve topluma yönelik faaliyetler biçiminde ortaya çıkar. İdeal olan, böylesi girişimlerin uzun dönemli bir stratejiye dayanmasıdır.

Taahhüt

- Avrupa'da ölçeklerine bakılmaksızın tüm işletmelerde günlük yönetsel kararlarla çevresel ve sosyal prensiplerin kaynaştırılmasını teşvik eder,
- Gerek Avrupa Birliği içinde ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren yabancı işletmeler için geçerli olacak kurumsal sosyal sorumluluk davranışı ile ilgili yeni yasal düzenlemelerin yapılmasına karşıdır. Çünkü, bu alandaki yeni düzenleme teklifleri mantıklı ve uygulanabilir olmanın ötesindedir.

- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin koşullarını dikkate alır ve onlar için özel yaklaşımlar belirleneceğini garanti eder,
- Üye işletmelerin kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili bilgi düzeyini artırır, kurumsal sosyal sorumluluk prensiplerini yayar, üye işletmelere kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve araçları ile ilgili bilgiler sağlar ve üyeler arasında kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili deneyimlerin paylaşılmasını temin eder,
- Uzmanlık ve en iyi Oda örnek ve uygulamalarını paylaşıyor,
- Uygun enstrümanların dizayn edilmesinde yeniliklere imkan veren yaklaşım farklılıklarını geliştirir,
- İşletmeler için maliyetleri ve idari yükleri artıracığı için zorunlu olmayan üçlü raporlama sistemini kurar; bununla birlikte şayet işletmeler sosyal davranışları ile ilgili olarak kamuoyunu bilgilendirmelerinin kendi menfaatlerine olduğuna inanıyorlar ise farklı formattaki gönüllü raporlamaya karşı çıkmaz,
- Davranış kodlarına uyma kapasitesine sahip olan işletmeleri taahhütlerini yerine getirmeye teşvik ederek piyasa sistemine olan inancı korur,
- Yönetim ve girişimcilik eğitim müfredatı içinde kurumsal sosyal sorumluluk temel yaklaşımını ortaya koyan eğitim içerikleri uyarlar,
- Kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili sosyal ve sivil diyalogu ve yapıcı tartışmaları büyütme için diğer organizasyonlarla diyalog ve işbirliğini geliştirmeye devam ediyor,
- Sürdürülebilir kalkınma ve rekabet arasında doğru bir denge tesis eder.

Bu deklarasyona göre ticaret ve sanayi odaları birlikleri üyelerini bilinçlendirmek amacıyla; “üye işletmelerin kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili bilgi düzeyini yükseltmeli, kurumsal sosyal sorumluluk prensiplerini yaymalı, üye işletmelere kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve araçları ile ilgili bilgiler sağlamalı ve üyeleri arasında kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili deneyimlerin paylaşılmasını temin etmelidir”.

Görüldüğü gibi, gerek Uluslararası Ticaret Odası (ICC) ve Uluslararası İşveren Örgütü'nün (IOE) ve gerekse Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları Birliğinin (Eurochambres) kurumsal sosyal sorumluluğa işletmelerin menfaatleri öncelikli yaklaştıkları anlaşılmaktadır. Öyle ki, Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği, hem yeni düzenlemelere ve hem de zorunlu raporlamaya karşıdır. Rekabet gücünün korunabildiği ölçüde sürdürülebilir kalkınmaya hassas olunması gerektiği anlayışı hakimdir.

²⁷ Eurochambres, “CSR Declaration of European Chambers of Commerce and Industry”, (Çevrimiçi): <http://www.eurochambres.be/activities/csr.shtml>, 05.11.2007.

Bu çekincelerle birlikte, üyeleri arasında kurumsal sosyal sorumluluğun anlaşılması ve benimsenmesine yönelik bir takım girişimlerde bulunulması konusunda ise bir görüş birliğine ulaşıldığı görülmektedir.

TOBB'un sosyal sorumluluk alanındaki başlıca faaliyetleri ise aşağıda sıralanmıştır.

Eğitim:

Eğitim alanı TOBB'un sosyal sorumluluk bağlamında en fazla hizmet ürettiği alanların başında gelmektedir. TOBB 1996-2004 yılları arasında sadece Diyarbakır'da 24 okul yaptırmış, inşaatının tamamlanması için 9 okula destek sağlamıştır. Böylece bu okullarla Milli Eğitim Bakanlığı'na 361 derslik kazandırılmış, diğer bir ifadeyle 14 bin 62 öğrenciye eğitim imkanı sağlanmıştır. Yine, 2005 yılında "Baba Beni Okula Gönder" kampanyası kapsamında Şırnak'ta 200 öğrenci kapasiteli bir kız yurdunun yapımına başlanmıştır²⁸.

TOBB'un eğitim alanındaki en önemli hizmeti ise 2004-2005 yılında açılan TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesidir. Bu üniversitenin TOBB'un "sosyal sorumluluk anlayışının bir gereği olarak kurulduğu" ve amacının ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlamak olduğu belirtilmektedir²⁹. Nitekim, TOBB'a üniversite projesi nedeniyle bir ekonomi dergisi tarafından 2005³⁰ ve 2006³¹ yılında "Zirvedekiler Sosyal Sorumluluk Ödülü" verilmiştir.

Çevre:

Üretim sonucu ortaya çıkan atıkların geri kazanılması, ikincil hammadde olarak değerlendirilmesi ve atık bertaraf giderlerinden tasarruf edilmesi amacıyla üyeler arasında atıklarını arz eden firmalarla, bu atıkları talep eden işletmelerin buluşturulduğu "Atık Borsası" TOBB tarafından kurulmuştur. Borsanın kuruluşundaki yaklaşım çevre sorunlarının çözümünde üretim sürecinin başında gerekli önlemleri alarak az atık üretilmesi, çevre dostu üretim ve ürüne yönelmesi ve

²⁸ Milliyet, TOBB'den Kız Yurdu", **a.g.e.**, 06.07.2005.

²⁹ TOBB, "TOBB'un 1 Yılı", **a.g.e.**, <http://www.tobb.org.tr/raporlar/tobbun1yili.pdf>.

³⁰ Akşam Gazetesi, "Işık Saçan Dev Projeler" 02.05.2005.

³¹ Akşam Gazetesi, "Zirvede Platin Buluşma", 19.05.2006.

atıkların geri kazanılarak değerlendirilmesidir. Bu kuruluş tarafından işletilen Atık Borsasının işleyişine odalar katılmaktadır. Atık Borsası sistemine dahil olan oda sayısı 48'dir³².

Yine ülkenin doğal zenginliğine sahip çıkmak ve erozyonu önlemek amacıyla TOBB ile Tema Vakfı işbirliği ile geliştirilen "Her Odaya Bir Köy" uygulaması yürütülmektedir.

Kültür-Sanat:

TOBB, tarihi mirasın restorasyonu projelerine katılmaktadır. Örneğin, Selimiye Camiinin onarımı bu kuruluş tarafından yapılmıştır.

b. İstanbul Ticaret Odası

İstanbul Ticaret Odası, 1882 yılında "Dersaadet Ticaret Odası" adıyla kurulmuştur. 1910 yılında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası adını alan Oda, 1925 yılında yayımlanan Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun ardından, çıkan yönetmeliklerle tüzel kişilik haline gelmiştir. Yine aynı yıl yürürlüğe giren 655 sayılı Kanun ile ticari faaliyette bulunan herkesin odalara üye olması zorunlu hale getirilmiştir. Oda, 1950 yılında yürürlüğe giren 5590 sayılı Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu'ndaki düzenlemeye uygun olarak sanayicilerin başka bir meslek kuruluşunda biraraya gelmelerinin ardından, 30 Mayıs 1952 tarihinde "İstanbul Ticaret Odası" adını almıştır.

İstanbul Ticaret Odası 98 Meslek Komitesi ve 300 bini aşan üyesiyle dünyanın en büyük Ticaret Odalarından biridir³³.

İstanbul Ticaret Odasının sosyal sorumluluk anlayışını büyük ölçüde "toplumsal fayda ve toplumsal faaliyetler" bağlamında ele aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Başkan Yalçıntaş, İTO'nun sosyal sorumluluk anlayışını eğitim, sağlık ve eski eserlerin restore edilerek topluma sunulması olarak ifade etmektedir. Yalçıntaş bu anlayışı, İTO'nun İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji

³² TOBB, "Atık Borsası", (Çevrimiçi): <http://193.34.133.89:8181/atikborsasi>, 05.01.2007

³³ İTO, "Cemiyet-i Ticariye'den İstanbul Ticaret Odası'na...", (Çevrimiçi): <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMMain.aspx?tabid=475&CatalogID=197&mid=938>, 05.01.2007.

Ana Bilim Dalı'nda yaptırdığı "Günübirlik Cerrahi Servisi"nin açılışında "İTO olarak ekonominin ve ticaretin öncüsüyüz. Aynı zamanda sosyal sorumluluk anlayışımızla da öncü olmak istiyoruz. İTO'nun sosyal sorumluluk anlayışında üç ayak vardır. Bunlar eğitim, sağlık ve eski eserlerin restore edilerek topluma sunulmasıdır" biçiminde açıklamıştır³⁴.

Bununla birlikte, aslında uygulamalar İstanbul Ticaret Odasının sosyal sorumluluk anlayışını toplumsal fayda ve topluma yönelik hizmetlerden öteye taşıdığını göstermektedir. Öyle ki, özellikle tüketicilerin korunmasına yönelik başlatılan girişimler bazı sektörler için davranış kodlarının belirlenmesine kadar varan önemli gelişmelerin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

Tüketicilerin Korunması:

İstanbul Ticaret Odası tüketicinin korunması alanında ilk ve önemli adımların atılmasını sağlayan bir kurum olmuştur. 1960'lı yıllarda, tüketicinin korunması ile ilgili yasal düzenlemeler daha yapılmadan önce tüketici haklarının korunması faaliyetleri Oda tarafından başlatılmış ve özellikle 1981 yılında yürürlüğe giren "İTO Üyeleri Tüketiciyi Koruma Taahhütnamesi Sistemi" ile "tüketici her zaman haklıdır" felsefesi doğrultusunda tüketici şikayetleri hızla çözüme kavuşturulmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın temelinde sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir üretim ve sürdürülebilir tüketim düşüncesi yatmaktadır. Ayrıca, bu çalışma bir "sosyal sorumluluk" çalışması olarak nitelendirilmektedir.

Odanın tüketici politikaları; tüketici şikayetlerinin değerlendirilmesi, Tüketiciyi Koruma Taahhütname Sistemi ve tüketicileri korumaya yönelik mesleki kararlar olmak üzere 3 kısımdan oluşmaktadır.

Tüketici şikayetlerinin değerlendirilmesi için tüketicilerin satın aldıkları mal ve hizmetlerden dolayı şikayetlerini takip edecek, tüketicinin korunması konusundaki tedbirler ile ilgili çalışmalarını yürütecek "Tüketici Taleplerini Değerlendirme Servisi" adıyla anılan bir

³⁴ İTO, "İTO'dan İstanbullulara Armağan: Günübirlik Cerrahi Servisi", (Çevrimiçi): <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/mainIE.html.05.01.2007>.

departman oluşturulmuştur. Bu departman, tüketici şikayeti ile ilgili gerçeği ve gerçek kusurluyu tespit amacıyla incelemeler yapmaktadır. Yine bu departman, tüketicilerin korunması bağlamında, tüketicilerin ve kamuoyunun bilinçlendirilmesi, üretici ve satıcıların teşvik edilmesi ve mevzuat çalışmalarına katılma fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Bir yandan, tüketicilerin bilinçlendirilmesi için kapsamlı eğitim faaliyetleri, toplantılar, yarışmalar düzenlenmekte ve çeşitli yayınlar yapılmakta iken, diğer yandan üretici ve satıcıları özendirmek ve teşvik etmek üzere Ödüllü Kalite yarışmaları tertip edilmektedir. Diğer önemli bir husus ise, Odanın üyeleri üzerindeki "öncü ve biçimlendirici" etkisidir. Nitekim, 1991 yılında başlatılan bir çalışmayla yapılan telkin ve önerilere paralel olarak 125 adet üye firma bünyesinde Tüketici Şikayet ve Bilgilendirme Servisleri oluşturmuş, bu işletmeler "koşulsuz müşteri memnuniyetini" prensip olarak kabul etmiştir. Takip eden yıllarda bu firmaların sayıları giderek artmış ve firmalar tüketici odaklı bir ticari politika izlemeye başlamıştır.

1980-2004 yılları arasında Tüketici Taleplerini Değerlendirme Servisinde değerlendirilen evrak adedi 10.850'dir. Bu müracaatların % 80'i tüketici lehine sonuçlandırılmıştır. Bu departmandan kapsamlı verilerin alındığı 2004 yılında şikayet sayısı ise 547'dir. Şikayetlerin 338'i tüketici lehine çözümlenirken, 48'inde tüketicinin haksız olduğuna karar verilmiştir. Şikayet sonucu ceza alan işletme sayısı ise 7'dir. Bir kısım şikayetler ise tüketicinin satıcının cevabı sonucu şikayetini sürdürmemesi, şikayet edilen işletmenin kaydı olmaması veya kapanmış bulunması vb nedenlerle sonuçlandırılmamıştır. 2006 yılındaki tüketici şikayet sayısı ise 1.000 adet olmuştur³⁵.

Tüketici politikasının ikinci kısmını oluşturan "Tüketiciyi Koruma Taahhütname Sistemi" esas olarak gönüllü bir uygulamadır. Kapsamlı bir yönetmelik çerçevesinde işleyen sistemin amacı, hukuka ve iyiniyet kaidelerine aykırı rekabetin önlenmesi, mesleki ahlak ve dayanışmanın sağlanması, ticaret ve sanayinin toplumun çıkarına uygun biçimde gelişmesinin temin edilmesidir. Bu amaçla taahhütnamede belirtilen hususlara, firmalar tarafından uyulacağını gösterir bir sözleşme hazırlanmıştır. Bu taahhütnameyi imzalayan ve sisteme dahil edilmesi

³⁵ İTO, **2006 Yılı Faaliyetleri**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi Verileri.

uygun görülen İTO üyeleri, “Bu işyeri İTO Üyeleri Tüketiciyi Koruma Taahhütnamesi’ni imzalamıştır” ibaresini işyerlerine herkesin kolayca göreceği biçimde asma ve ürün ambalajında kullanma hakkına sahiptir.

Tüketiciyi Koruma Taahhütnamesine taraf olan firmalar “tüketiciye sunduğu mal veya hizmetlerin tüketicinin bunlardan olağan şekilde ve makul olarak beklediği kullanım veya tüketim amaçlarına elverişliliğini ve TSE Mecburi Standartları veya İTO’nun çeşitli maddelerin kalite, vasıf ve ambalajları ile ilgili olarak tespit edebileceği mesleki kararlara uygunluğunu taahhüt eder”. Sözleşmede işletmeler ihtilafa konu olan mal veya hizmeti İTO’nun incelemesine sunacağı ve işletmeyle ilgili tüm bilgi ve belgeleri vereceği ve ihtilafın çözümünde Odanın aracılığının kabulü de taahhütler arasında yer almaktadır.

Bugüne kadar “Tüketiciyi Koruma Taahhütname Sistemi”ne 564³⁶ işletme üye olmuştur. “Tüketici Taleplerini Değerlendirme Servisi” ile yapılan görüşmede üye sayısının bu denli yetersiz kalmasının nedenleri, yeterli tanıtımın yapılmamış bulunması ve işletmelerin müşteri memnuniyetine verdikleri önemin hızla artmasıyla ihtilafa konu olan şikayetlerin azalmasının etkili olduğu belirtilmiştir.

Yine, bu kapsamda bazı özel alanlarda değerlendirme kurulları oluşturulmuştur. Dürüst Reklamcılık Değerlendirme Kurulu; reklamcılık konusunda uyulması zorunlu mesleki kararlara uymadığı tespit edilen, şikayet veya iddia edilen reklamları değerlendirmektedir. Bugüne kadar bu Kurul 197 müracaatı değerlendirmiş ve değerlendirmeler sonucunda reklamın yayından kaldırılması, düzeltilerek yayınlanması, uyarma, kınama ve para cezası gibi cezalar şikayete muhatap firmalara uygulanmıştır.

Tekstil ürünleri ile ilgili tüketici şikayetlerini ise tekstil ürünleri ile ilgili Tüketici Şikayetlerini Değerlendirme İhtisas Komitesi değerlendirmektedir. Bu ihtisas komitesi 150 dosya ve ürün incelemiştir. Pek çok ürün tazmin ettirilmiştir.

³⁶ İTO, Bilgilenelim ve Bilinçlenelim, Tüketici Taleplerini Değerlendirme Servisi Yayını.

Tüketicinin korunması politikasının son ayağını, uyulması zorunlu “Mesleki Karar”lar meydana getirmektedir. Oda tarafından, mal ve hizmetlerin tüketicinin beklentilerine uygun üretilmesini sağlamaya yönelik standartları oluşturmak, tüketicileri korumak, ticaret ve sanayinin tüketicilerin menfaatlerine gelişmesini sağlamak üzere üyelerine yönelik olarak uyulması zorunlu bir çok Mesleki Karar oluşturmuştur. Bunlar; dürüst reklamcılık konusunda, tüketicinin doğru bilgilendirilmesi hakkında, işlenmiş altın eşya ve altından mamul ziyet eşyalarında kullanılacak ayarlar hakkında, kuru temizlemede zarara uğrayan mallarla ilgili, özürlü giyim eşyasının satışa arzı ile ilgili, tekstil ürünlerinin üretim ve satış esaslarına ilişkin, Odaya bilgi verme konusunda ve satışa arz edilen mallara satış fiyatını gösterir etiket konulması konusu ile ilgili uyulması zorunlu mesleki karardan oluşmaktadır.

Eğitim ve Mesleki Eğitim:

İstanbul Ticaret Odası eğitim alanına 11 okul yaparak ve 1 üniversite kurmak suretiyle katkıda bulunmuştur. 1995 yılında Dış Ticaret Enstitüsünü kurup eğitim konusunda inisiyatif alarak iş dünyasının ihtiyacı olan uluslararası pazarlama uzmanları yetiştirilmeye başlanmıştır. 2001 yılında ise bu “Vakıf Üniversitesi” statüsünde İstanbul Ticaret Üniversitesi’ni kurmuştur. Yine, 1963 yılında bugün AB ilişkilerimizde öncü olan İktisadi Kalkınma Vakfı bu Oda tarafından kurulmuştur.

Eğitim hizmetleri kapsamında İstanbul Ticaret Odası 1952 yılından beri burs vermektedir. İstanbul İli sınırları içerisindeki devlet üniversitelerinin ekonomi bölümlerinde eğitim gören, herhangi bir kurumdan burs almayan ve maddi durumu iyi olmayan öğrenciler karşılıksız olan burs imkanından yararlanabilmektedir. 2006 yılında 520 öğrenciye burs verilmesi ve bu yıldan itibaren doktora ve yüksek lisans düzeyinde eğitim gören öğrencilere de destek olunması kararlaştırılmıştır.

İstanbul Ticaret Odası, mesleki eğitim alanında da kapsamlı girişimlerde bulunmaktadır. Bu çerçevede, 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu’ndaki çırak, kalfa ve ustalarla ilgili belgelerin onaylanması yükümlülüğü yerine getirilmeye devam edildiği gibi, çeşitli sektörlere

yönelik mesleki eğitim programları tertip edilmekte, ülkemizde mesleki eğitim alanındaki tüm proje, program ve etkinlikler dikkatlice izlenmektedir. Oda bünyesinde, nitelikli işgücünün ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel unsuru olduğundan hareketle, mesleki eğitim alanında hizmet vermesi amacıyla, Nisan 2004'de, İstanbul Ticaret Odası Mesleki Eğitim Merkezi kurulmuştur. Bu Merkez, nitelikli eleman ihtiyacı bulunan sektörleri tespit etmiş ve bu çerçevede 2005 yılında "Özel Güvenlik Personeli Eğitim Kursları" ve "Emlak Pazarlama Uzmanlığı (Komisyonculuğu) Sertifikalı Eğitim Programları" düzenlemiştir. Aynı yıl, Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen Klasik, Yeni ve Global Yaklaşımlar Seminerleri Projesi kapsamında projenin ana hedef grubu olan KOBİ'lere yönelik "Tıbbi Cihazlar Yönetmeliği, Oyuncak Yönetmeliği ve Yapı Malzemeleri Yönetmeliği" konularında üçer günlük eğitim seminerleri; ayrıca, gıda sektöründe Tarım İl Müdürlüğü ile birlikte, biri Pastacılar diğeri Ekmekçilere yönelik olmak üzere "Sorumlu Yönetici Usta Eğitimi" sertifikalı eğitim programı tertip etmiştir.

Çevre:

İTO'nun internet sitesinde "çevre bilinci" başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Kuruluş çevre bilinci kapsamında 1992 yılından beri Ağaçlandırma Kampanyaları organize etmektedir. Bu faaliyet çerçevesinde İTO üyelerinin katkılarıyla ülkemize bugüne kadar 40.600 adet ağaç kazandırılmıştır³⁷. 1994-1998 yılları arasında Oda tarafından "Çevre Ödülü" verilmiştir. Atık Borsası hizmetleri kapsamında İTO da yer almaktadır.

Yine, çevreyle ilgili olarak, Kasım 2006'da İstanbul'daki odaların yetkililerinin katılımı ile "Tehlikeli Atık Bertaraf Tesisi Kurulması" konusunda toplantı düzenlemiştir. 2006 yılı boyunca çevreyle ilgili bir çok toplantı ve seminer yapılmıştır³⁸.

³⁷ İTO, "Çevre Bilincine Katkı Faaliyetleri", 05.01.2007.http: //www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMMain.aspx?tabid=475&CatalogID=187&mid=938.

³⁸ İTO, **2006 Yılı Faaliyet Raporu**, 2007, s. 93-103.

Teşvik ve Ödüller:

İTO, üye işyerlerini teşvik etmek amacıyla çeşitli ödüller vermektedir. Bunlardan birincisi en yüksek vergi ödeyen üyelerin ödüllendirildiği "Başarılı Vergi Mükellefleri" ödülü, ikincisi, ihracatın geliştirilmesi amacıyla verilmekte olan "Başarılı Mal ve Hizmet İhracatçılarının Ödüllendirilmesi" çalışmasıdır. Geleneksel olarak devam edilmekte olan teşvik ve ödül çalışmalarının yanı sıra İTO, yurtdışındaki başarılı Türk işadamlarının ödüllendirilmesini de gündemine almıştır.

Oda'nın, üye işyerleri arasında kurumsal sosyal sorumluluklarına duyarlı işletmeler için de benzer bir teşvik uygulaması başlatmasının, ülkemiz işletmelerinin konuya duyarlılıklarının artışında büyük bir etki yapacağı düşünülmektedir.

Yine İTO, ihracatın artırılması amacıyla KOBİ'lere yönelik "İhracata İlk Adım Programı" düzenlemiştir. 2005 yılında başlanılan Program, Madrid Ticaret ve Sanayi Odası ile birlikte geliştirilmiş olup, Programla çeşitli nedenlerle bugüne kadar ihracat yapamamış KOBİ'lere destek olunarak ihracat yapmaları amaçlanmaktadır. Program kapsamına 2005 yılında 20, 2006 yılında 40 firma alınmıştır. 2007 yılında da 4 aylık dönemlerle ve her etapta 20 firmanın katılımıyla "İhracata İlk Adım Programı" sürdürülecektir.

Spor:

2002 yılında Formula 1 İstanbul projesi başlatılmış ve 2004 yılında İstanbul, Formula 1 yarış takvimine alınmıştır.

Sanat:

İstanbul Ticaret Odası, 2004 yılında Eminönü Meydanı'nda Açık hava Sanat Merkezi'ni açmış, geleneksel hale gelmesi amaçlanan "1. Tarih-Sanat Buluşması" resim yarışmasını düzenlemiştir³⁹. İTO, merkezinde sürekli nitelikli sanat galerisi açmıştır.

³⁹ İTO, "Cemiyet-i Ticariye'den İstanbul Ticaret Odası'na...", **a.g.e.**, http: //www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMMain.aspx?tabid=475&CatalogID=197&mid=938

Diğer Etkinlikler:

Süleymaniye Külliyesi'ndeki 250 yıllık Atıf Efendi Kütüphanesi, yapılan bir çalışma ile yenilenerek, tarihi değerdeki kitaplar tahrip olmaktan kurtarılmıştır. Hünkar Kasrının restorasyonu bu Oda tarafından üstlenilmiştir. Van Gölü'ndeki tarihi Akdamar Manastır Külliyesi rölöve ve restorasyon çalışmaları projelendirilerek, Kültür Bakanlığı onayına sunulmuştur⁴⁰. Ayrıca, çok sayıda ve çok çeşitli kültürel ve sanatsal çalışmaya sponsor olunmuştur⁴¹.

c. İstanbul Sanayi Odası

İstanbul Sanayi Odası, 1952 yılında kurulmuştur. Bu Oda ülke ekonomisi içinde önemli bir yere sahiptir. Öyle ki, Türkiye imalat sanayisi toplam katma değerinin yaklaşık % 37'si Oda üyesi kuruluşlar tarafından meydana getirilmektedir. Yine, Türkiye imalat sanayisi çalışanlarının % 15,5'i üye kuruluşlarda çalışmakta; ihracatın yaklaşık % 35 düzeyindeki kısmı bu kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Dikkati çeken en önemli husus İSO'nun internet sitesinde ve faaliyet raporlarında "sosyal sorumluluk anlayışı" başlıklı bir bölümün yer almasıdır. Ancak, kurumun sosyal sorumluluk anlayışını daha çok sivil toplumu geliştirme olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Nitekim, İSO'nun hızla değişen dünyada, sivil toplum kuruluşlarının, sosyal yaşama kattıkları artı değer ile etkin bir konuma geldikleri ve bu nedenle de İSO'nun, başta İstanbul Sanayi Odası Vakfı (İSOV), Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) ve İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSVA) olmak üzere birçok dernek ve vakfın kurulmasında öncü rol oynadığı yer almaktadır.

Bununla birlikte, İSO'nun, 2001 yılında, bir iş dünyası örgütü olan Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD) ile birlikte, üyeleri için "Sosyal Sorumluluk Geliştirme Sertifikası" düzenlemiş olması⁴² ise bu

⁴⁰ İTO, "Tarihi Doku ve Mekanların Korunması", (Çevrimiçi): <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMMMain.aspx?tabid=475&CatalogID=184&mid=938>. 05.01.2007.

⁴¹ İTO, 2006 Yılı Faaliyet Raporu, **a.g.e.**, s. 127-129.

⁴² İSO, "İSO – TGSD Sosyal Sorumluluk Projesi", **İSO Dergisi**, Mart 2001, Sayı 420, s. 28.

konuda aslında önemli bir mesafe kat ettiğini göstermektedir. Hazırlanan şartnamenin giyim sanayiinde insan haklarının korunması ve çalışma hayatının düzenlenmesine yönelik olduğu ve ülkemiz yasal mevzuatı ve bu kapsamda uluslararası anlaşmalarla taraf olunan kurallar ile yabancı firmaların yayınladıkları standartları temel aldığı belirtilmektedir. Şartnamenin hazırlanma gerekçesi ise günümüz "dünya ticaretinde kalite yönetim sistemi ile müşterinin istediği ürünün güvence altına alınması, çevre yönetim sistemi ile ürünün çevreyi etkilemeyecek bir ürün olması ve üretilirken çevreye en az etkinin verilmesinin yanı sıra iş sağlığı ve iş güvenliği sistemi ile üretim aşamasında çalışanların sağlık ve güvenliğinin garanti altına alınmasının yeterli görülmediği ve işletmelerin paydaşlarına karşı sosyal sorumluluklarını da yerine getirmeleri gerektiği olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, uluslararası ticaret ve uluslararası standartların işletmeleri belli kurallara uymaya zorladığı, giyim sanayiindeki üyelerinin rekabet şartlarında başarılı olabilmeleri de diğer gerekçeler olarak zikredilmiştir.

Sosyal Sorumluluk Şartnamesine göre işletmeler aşağıdaki standartlara göre denetleneceklerdir. Sosyal Sorumluluk Şartnamesi kapsamında yer almak isteyen firmaların aşağıdaki temel başlıklar altındaki hususlar dahilinde faaliyetlerini sürdürmeleri beklenmektedir⁴³.

Denetim İSO tarafından ücret karşılığı yapılmaktadır. Standartlara uygun olarak faaliyetlerini sürdüren firmalar mevcut durumlarının tespiti ve belgelendirilmesi için önce TGSD'ye müracaat etmektedirler. Ardından İSO tarafından denetim yapılmaktadır. Denetim sonunda durum, İSO eksperleri tarafından firmaya bir "Durum Tespit Raporu" ve "Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Sosyal Sorumluluk Şartnamesi"ne gönüllü olarak katıldığına dair bir niyet mektubu verilecektir. Takip eden 12 ay içinde ulaşılan standartların devam etmesini temin ve kontrol amacıyla iki kez daha habersiz denetim yapılacak ve sonuçların olumlu olması halinde firma sertifika almaya hak kazanacaktır⁴⁴.

⁴³ İSO, "İSO – TGSD Sosyal Sorumluluk Geliştirme Sertifikası", (Çevrimiçi): http://www.1.iso.org.tr/Calismalar_TGSD.asp.06.01.2007.

⁴⁴ İSO, "İSO – TGSD Sosyal Sorumluluk Projesi", **İSO Dergisi**, **a.g.e.**, s. 28.

Şekil 2 : Sosyal Sorumluluk Şartnamesi Standartları

STANDARTLAR
➤ İşe alma ve ayırım yapmama kuralları,
➤ Çalışma süreleri,
➤ Zorla ve mecburi çalıştırmama,
➤ Çocuk işçi çalıştırmama, kadın çalışanların haklarını koruma
➤ Ücretler,
➤ İzinler,
➤ İşçilerin örgütlenme hakkı,
➤ Disiplin ve taciz etmeme politikası,
➤ Sağlık, hijyen, yangın, makine ve tezgahlardaki güvenlik unsurlarının değerlendirildiği güvenli çalışma çevresi oluşturulması, (kazanlarda, basınçlı kaplar, asansörlerde ve kompresörlerde alınacak güvenlik tedbirleri, elektrik tesisatında alınacak güvenlik tedbirleri, makina ve tezgahlarda alınacak güvenlik tedbirleri, yangına karşı alınacak güvenlik tedbirleri ve çevre sorunu)

Çevre:

İSO, üyelerinin çevre duyarlılığının ve bilincinin gelişmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Türkiye’de çevre bilincini geliştirmek ve Türk sanayisini bu alanda uluslararası standartlara taşımak amacıyla 1990 yılında Çevre Şubesi’ni kurmuştur. Bu şube, sanayinin çevre ile uyumlu gelişmesi hedefine yönelik olarak enerjinin ve hammaddenin daha verimli kullanılması; atıkların kaynağında azaltılması, geri kazanımı ve yeniden kullanımı konularında üyelere bilgi vermektedir.

Ayrıca şube, atıkların geri kazanılması, değerlendirilmesi ve atık bertaraf giderlerinden tasarruf edilmesi amacıyla “Atık Borsası”nı kurmuştur⁴⁵.

Yine, sanayide çevre duyarlılığını geliştirmek üzere “çevre ödülleri”

⁴⁵ İSO, “Çevre Şubesi – Atık Borsası”, (Çevrimiçi): http://www1.iso.org.tr/Cevre_default.asp. 06.01.2007.

vermekte ve eğitim, bilgilendirme ve danışmanlık faaliyetlerinin yanı sıra, üyelerinin çevreye yönelik sorunlarına çözüm sağlayıcı girişimlerde de bulunmaktadır. Çevre ödülleri 1991 yılında verilmeye başlanmış olup, 2001 krizinden sonra ara verilmiş ve 2005 yılında yeniden başlatılmıştır. İSO ödülleri, “İSO Çevre Ödülleri Yönetmeliği”ne göre verilmektedir. Bu yönetmelikte amaç; İSO üyelerinin faaliyet alanlarında sürdürülebilir gelişmeyi destekleyecek sürdürülebilir teknolojiler ve çevresel yönetim sistemleri geliştirerek, atık üretimlerini ve çevre kirliliğini azaltmalarını ve çevreyle uyumlu ürünler geliştirmelerini teşvik etmek olarak belirtilmiştir. Yine, 3 ödül türünden biri olan “çevre büyük ödülü”nün zorunlu her türlü izin, ruhsat, sertifika vb. belgeleri tam olan, ayrıca çevreye yönelik gönüllü belge ve sertifikalara sahip olduğu ve uygulamalarına yansıtarak kanıtlaştığı çevre bilincini ve sürdürülebilir gelişme anlayışını tüm iş süreçlerine entegre etmiş, sosyal sorumluluğu gereği diğer kuruluşlara en iyi uygulama örneği olarak kapılarını açıp, bilgi ve tecrübelerini paylaşabilecek üye kuruluşlardan birine verileceği yer almaktadır⁴⁶.

Eğitim – Mesleki Eğitim:

Oda mesleki ve teknik eğitim alanındaki faaliyetlerini “İstanbul Sanayi Odası Vakfı” (İSOF) kanalıyla sürdürmektedir. Vakıf, Türk sanayisinin büyük bir ihtiyacı olan nitelikli ara teknik eleman yetiştirilmesine katkıda bulunmak üzere, “İSOV Endüstri Meslek Lisesi ve Mesleki Teknik Eğitim Merkezi kurulmaktadır. Vakıf, eğitime olan katkılarını Yüksek Öğretim Kurulu ile yaptığı Meslek Yüksek Okulları Okul/Sanayi İşbirliği Protokolü ile geliştirmekte ve genişletmektedir. Ayrıca, 1996 yılından beri maddi olanakları kısıtlı olan üniversite ve meslek yüksekokulu teknik bölüm öğrencileri ile teknik liselerde ve endüstri meslek liselerinde öğrenim gören öğrencilere burs verilmektedir.

Çalışan ve Üyelere Yönelik Eğitimler:

İstanbul Sanayi Odasının KOBİ Hizmetleri Şubesi, üyelerinin ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda, insan kaynaklarının bilgi ve beceri düzeyinin yükseltilmesini sağlayacak Mesleki ve Teknik Eğitim Programlarını,

⁴⁶ İSO, İstanbul Sanayi Odası Çevre Ödülleri Yönetmeliği 2006, İSO, 2006.

Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) Eğitim Vakfı ve Türkiye Sanayii Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE) gibi kuruluşlar ile işbirliği ile oluşturmaktadır. AB ve Dış Ekonomik İlişkiler Şubesi, üyelerin dış ticaret ve ilgili mevzuat, pazar ve pazarlama bilgilerini geliştirmeleri amacıyla İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME) ile birlikte dış ticaret eğitim seminerleri düzenlemektedir. Ayrıca üyelerinin üretim ve yönetim kalitesini yükseltecek eğitimler verilmektedir. Öyle ki, uluslararası rekabet gücünü doğrudan etkileyecek “ISO 9000 Kalite Yönetim Sistem Standartları” konusunda Kalite Yönetim Birimi, “ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi Standartları” konusunda Çevre Şubesi çeşitli seminerler düzenlemektedir⁴⁷.

d. Ankara Ticaret Odası

Ankara Ticaret Odası çalışma kapsamında değerlendirilen üçüncü Odadır. Bu Odanın kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı internet sitesi, faaliyet rapor ve yayınları ve soru formu çerçevesinde incelendiğinde benzer bir sonuca ulaşılmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluğun sosyal ve toplumsal fayda ve yardım bağlamında algılanışı bu Odada daha derindir. Ayrıca, sağlıklı bir değerlendirme yapmaya elverişli geniş kapsamlı bir bilgi elde edilemediği belirtilmelidir.

ATO, kurumsal sosyal sorumluluğu toplumun gelişmesine, kalkınmasına katkı yapılması olarak nitelendirmektedir. Sosyal sorumluluk alanındaki etkinliklerini ise; “fakir ailelere Ramazan ayında gıda dağıtımı ve iftar çadırları kurulması, ihtiyaç sahibi öğrencilere burs verilmesi, ihtiyaç sahibi okullara nakdi yardım sağlanması, sosyal etkinliklere sponsorluk desteği, ücretsiz yayın yolu ile halkın aydınlatılmasına katkı sağlanması, sanatsal etkinliklerde Oda sergi salonlarının ücretsiz kullanılması ve üyelere, muhtelif konularda ücretsiz eğitim sağlanması” olarak sıralamışlardır.

SONUÇ

İşletmelerin sosyal sorumluluğunun gelişiminde diğer faktörlerin yanı sıra mesleki ve sektörel birlikler büyük bir öneme sahiptirler. Gerçekten, gelişmiş ülkelerde sektörel veya mesleki düzeydeki davranış kodları bu kurumlar tarafından çıkarılmışlardır. Mesleki veya sektörel birlikler davranış kodları ile üyelerinin uyması gereken standartları belirlemişler ve üyelerine sorumlu anlayış içinde faaliyetlerini biçimlendirmeye teşvik etmişlerdir. Örneğin, Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (Eurochambres), üye ticaret ve sanayi odalarına kurumsal sosyal sorumluluğun geliştirilmesiyle ilgili kapsamlı görevler yükleyen Kurumsal Sosyal Sorumluluk Deklarasyonunu hazırlamıştır.

Diğer taraftan, bu kurumlar eğitim programları ve bazı özendirici yarışmalarla üyelerini sorumlu davranışa yöneltmede etkili olmuşlardır. Nitekim, yapılan araştırmalar, kurumsal sosyal sorumluluklara duyarlılık ile aynı mesleki kuruma üye olma arasında doğru ilişki bulunduğunu göstermektedir. Yine sektördeki önemli ve öncü işletmeler sosyal sorumluluklarına duyarlı davranmaya başladığında diğerlerinin aynı düzeyde olmasa bile benzer davranışları benimseyecekleri ortaya konulmuştur. Gerçekten, çoğu zaman kurumsal sosyal sorumluluğun artışı hızlandırıcı en etkin araç, işletmelerin birbirine olan baskıları ve teşvikleri olmakta, bu da görevleri arasında işletmelerin topluma karşı sorumlu bir biçimde hareket etmelerini sağlamak da olan sektör-meslek kuruluşları tarafından yapılmaktadır.

Ülkemizde ise ticaret ve sanayi odalarının böylesi bir rolü üstlenme eğiliminin giderek kuvvetlendiği söylenebilir. Her ne kadar bir taraftan kurumsal sosyal sorumluluk toplumsal fayda ve topluma yönelik hizmetler olarak nitelendirilip, daha çok eğitim, sağlık ve çevre konularında yoğunlaşmakla birlikte, çeşitli alanlarda davranış kodlarının belirlenmesi, bu konudaki eğitim ve teşviklerin artırılması bir anlayış değişiminin kısa sürede ortaya çıkacağını göstermektedir.

Nitekim, TOBB, 2003 yılında ticaret ve sanayi odalarının kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını biçimlendirecek bir metin olan Kurumsal Sosyal Sorumluluk Deklarasyonunu kabul etmiştir. Yine, İTO'nun “İTO Üyeleri Tüketiciyi Koruma Taahhütname Sistemi”ni, İSO'nun ise 2001 yılında, bir iş dünyası örgütü olan Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği

⁴⁷ İSO, “Sürdürülebilir Rekabet Gücü Sağlamaya Yönelik Hizmetlerimiz”, (Çevrimiçi): http://www1.iso.org.tr/iso_bilgilendirmehizmetler.asp.06.01.2007.

(TGSD) ile birlikte, üyeleri için “Sosyal Sorumluluk Geliştirme Sertifikası” düzenlemiş olması, ülkemizdeki ticaret ve sanayi odalarının “davranış kodları” konusunda aslında önemli bir mesafe kat ettiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akşam Gazetesi, (2005), “Işık Saçan Dev Projeler” 02.05.2005.
- Akşam Gazetesi, (2006), “Zirvede Platin Buluşma”, 19.05.2006.
- Campbell, John L., (2005), “Why would Corporations Behave in Socially Responsible Ways? An Institutional Theory of Corporate Social Responsibility”, December 2005, 10.10.2006. (Çevrimiçi): <http://www.dartmouth.edu/~socy/pdfs/Why%20Would%20Corporations%20Behave%20Badly.pdf>
- Eurochambres, “CSR Declaration of European Chambers of Commerce and Industry”, (Çevrimiçi): <http://www.eurochambres.be/activities/csr.shtml>.
- Galaskiewicz, Joseph, (1991), “Making Corporate Actors Accountable: Institution-Building in Minneapolis-St. Paul.”, The New Institutionalism in Organizational Analysis, Edited by Walter W. Powell and Paul J. DiMaggio, Chicago, University of Chicago Press.
- International Chamber of Commerce- The World Business Organization, Joint Views of ICC and IOE on the Recommendations of the ISO Advisory Group on Social Responsibility, (Çevrimiçi): http://www.ioe-emp.org.preview11.net4all.ch/fileadmin/user_upload/documents_pdf/papers/statements_resolutions/english/state_2004june_isosocresstockholm.pdf.
- İSO, “İSO-TGSD Sosyal Sorumluluk Geliştirme Sertifikası”, (Çevrimiçi): http://www1.iso.org.tr/Calismalar_TGSD.asp.
- İSO, (2001), “İSO-TGSD Sosyal Sorumluluk Projesi”, İSO Dergisi, Mart 2001, Sayı 420.
- İSO, (2006), İstanbul Sanayi Odası Çevre Ödülleri Yönetmeliği 2006, İSO.
- İSO, “Çevre Şubesi - Atık Borsası”, (Çevrimiçi): http://www1.iso.org.tr/Cevre_default.
- İSO, “Sürdürülebilir Rekabet Gücü Sağlamaya Yönelik Hizmetlerimiz”, (Çevrimiçi): http://www1.iso.org.tr/iso_bilgilendirmehizmetler.asp.
- İTO, (2006), 2006 Yılı Faaliyet Raporu, 2007.
- İTO, (2006), 2006 Yılı Faaliyetleri Araştırma ve Etüd Bürosu Verileri.
- İTO, “Cemiyet-i Ticariye’den İstanbul Ticaret Odası’na...”, (Çevrimiçi): <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMMain.aspx?tabid=475&CatalogID=197&mid=938>.

- İTO, “İTO’dan İstanbullulara Armağan: Günübürlük Cerrahi Servisi”, (Çevrimiçi): <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/mainIE.html>.
- İTO, Bilgilenelim ve Bilinçlenelim, Tüketici Taleplerini Değerlendirme Servisi Yayını.
- İTO, “Tarihi Doku ve Mekanların Korunması”, (Çevrimiçi): <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMMain.aspx?tabid=475&CatalogID=184&mid=938>.
- İTO, “Çevre Bilincine Katkı Faaliyetleri”, (Çevrimiçi): <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMMai>.
- Martin Robert L., (2003), “The Virtue Matrix: Calculating the Return on Corporate Responsibility” Harvard Business Review on Corporate Social Responsibility, Harvard Business School Pres.
- Milliyet, (2005), TOBB’den Kız Yurdu”, 06.07.2005.
- OECD, (2001), Corporate Social Responsibility: Partners for Progress, OECD.
- Özer, Attila, (1994), Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları (Anayasa Hukuku Açısından), Ankara, TÜGİAD, 1994.
- Pirler, Bülent, (2005), “İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu”, İşveren Dergisi, TİSK, Temmuz 2005.
- Porter, Michael E. - Kramer, Mark R., (2003), “The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy” Harvard Business Review on Corporate Social Responsibility, Harvard Business School Press.
- Resmi Gazete, (1989), Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kanun No. 3568, R. Gazete No. 20194, Kabulü: 1.6.1989 R.G. Tarihi: 13.6.1989.
- Resmi Gazete, (2002), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Ana Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 02/12/2002, Resmi Gazete Sayısı. 24954
- Resmi Gazete, (2004), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, Kanun No. 5174, Kabul Tarihi: 18.05.2004.
- Resmi Gazete, (2004), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, Kanun No. 5174, Kabul Tarihi: 18.05.2004.
- Resmi Gazete, (2005), Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu, Kanun No. 5362, Kabul Tarihi: 07.06.2005.
- TOBB, “TOBB’un 1 Yılı”, (Çevrimiçi): <http://www.tobb.org.tr/raporlar/tobbun1yili.pdf>.
- TOBB, “TOBB’un AB Yolunda Gündeme Taşdığı Projede İkinci Aşama”; (Çevrimiçi): http://www.tobb.org.tr/haber_arsiv2.php?haberid=543.
- TOBB, “TOBB’un Yapısı”, (Çevrimiçi): <http://www.tobb.org.tr/tobbhakkında/yapisi.php>.
- TOBB, “Atık Borsası”, (Çevrimiçi): <http://193.34.133.89:8181/atikborsasi>.

TOBB, KOBİ'ler için Kurumsal Sosyal Sorumluluklar: Dokümantasyon Merkezi,
(Çevrimiçi): http://ec.europa.eu/enterprise/csr/campaign/documentation/index_tr.htm#toolkit.

UN, (2004), Disclosure of the Impact of Corporations on Society: Current Trends and
Issues, UNCTAD, UNCTAD/ITE/TEB/2003/7, United Nations Conference on
Trade and Development, New York–Geneva.

Üskül, Zafer, "Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek
Kuruluşları",2001, (Çevrimiçi): http://www.mimarist.org/komisyon/36_Donem/1.6.3.6.2Meslek.htm.